

Recenzie

BREAUX, Annette., WHITAKER, Todd: 50x Schülerverhalten verbessern: Lernumgebung verändern – leichter unterrichten

Weinheim und Basel: Beltz Verlag, 2012. 160 s. ISBN 978-3-407-62745-2

Publikácia s názvom *50 spôsobov ako zlepšiť správanie žiakov* (voľný preklad autora recenzie) od amerických autorov Annete Breaux (Nicholls State University in Thibodaux, Louisiana) a profesora Todda Whitakera (Indiana State University in Terre Haute, Indiana) je cenným i prakticky obohacujúcim prínosom poznania špecifik didaktickej praxe. V americkom originálne vyšla publikácia pod názvom *50 ways to improve student behavior: simple solutions to complex challenges*. Autori publikácie patria v USA k uznávaným odborníkom v oblasti prípravy učiteľov a praktickej školskej pedagogiky.

Patríte k učiteľom, ktorí chcú na sebe pracovať – zlepšovať sa?, ktorí si želajú disciplinovanejších, vyrovnaných a motivovaných žiakov, menej stresu vo svojej práci? Potom je podľa autorov uvedená publikácia určená práve Vám. Publikácia je určená učiteľom, a to nezávisle od dĺžky ich pedagogickej praxe, nezávisle od ich pohlavia, kultúrneho či sociálneho zázemia ich žiakov, a podľa nášho názoru je publikácia vhodná i pre všetkých, ktorí sa chcú stať dobrými učiteľmi i rodičmi. V školskej praxi neexistujú perfektní učitelia ani žiaci. S týmto názorom bude väčšina učiteľov určite súhlasiť. Preto sa dá povedať analogicky, že cieľom publikácie nie je z „čitateľov“ – učiteľov urobiť perfektných pedagógov, ale „iba“ pomôcť učiteľom formovať žiakov. Cieľom publikácie je poskytnúť učiteľom rady a ukázať im reálne spôsoby, pomocou ktorých môžu zlepšiť správanie svojich žiakov. Čím sú totiž žiaci disciplinovanejší, o to viac sa naučia, a tým sa vyučovací proces stáva efektívnejším. Konštatoval to už J. A. Komenský – škola bez disciplíny, je ako mlyn bez vody. Z vyššie uvedeného kontextu považujeme publikáciu za nesmierne prínosnú najmä pre študentov učiteľských študijných odborov ako aj začínajúcich učiteľov, ktorých pedagogická spôsobilosť potrebná k udržaniu poriadku a k riešeniu všetkých prejavov nežiaduceho správania a výchovných problémov žiakov nie je počas vysokoškolského štúdia dostatočne rozvíjaná. Dlhodobu, i v našom vysokoškolskom učiteľskom školstve sa verejne priznáva „príliš“ teoretický spôsob prípravy budúcich učiteľov.

Štruktúra knihy je jednoduchá. Skladá sa z 52 kapitol. V úvodnej kapitole nás autori oboznamujú nielen s cieľom, významom uvedenej publikácie, ale taktiež poukazujú na to, aké je dôležité, aby sa učitelia sústredili na to, čo môžu reálne ovplyvniť. V praxi totiž často učitelia míňajú svoju energiu na diskusie typu: Keby sa len rodičia viacej o svoje deti zaujímali! Kedy už konečne

riadiť zakročí voči problémovým žiakom? Podľa autorov ide o javy, ktoré nemôžu učitelia zmeniť. Ku koncu úvodnej kapitoly autori publikácie vyvracajú tvrdenie nemenovanej pani učiteľky, že vyučovať žiakov bez podpory zo strany rodičov je nemožné. To, že učiteľ nemá oporu v rodičoch žiakov podľa autorov ešte neznamená, že ich nemôže vyučovať. Kedy to bola pravda, tak ani žiakov z detských domov, ktorí rodičov nemajú, by nebolo možné vychovávať a vzdelávať. Dôležitým činiteľom vo výučbe je podľa autorov motivácia žiakov – vzbudenie ich záujmu. Na túto skutočnosť poukazuje mnoho odborníkov z pedagogiky a psychológie ako je napr. autorka. M Sprenger (2011), R. R. Jackson (2009), C. Hoffmann (2010) a iní.

V 50 kapitolách publikácie A. Breaux a T. Whitaker popisujú 50 spôsobov, ktorými učitelia každodenne, v reálnych školských podmienkach môžu pozitívne vplyvať na správanie svojich žiakov. Štruktúra kapitol je podobná: v úvode každej kapitoly autori vysvetľujú východiská, podstatu, o ktorú sa opierajú jednotlivé stratégie zlepšovania správania sa žiakov. Nakoľko by popis 50 kapitol prevyšoval maximálne dovolený počet strán recenzie, bližšie vyzdvihneme tie kapitoly – spôsoby, ktoré nás osobne, ako mladého – začínajúceho učiteľa didaktiky veľmi zaujali.

Štvrtá kapitola publikácie ma názov: *Je všetko v poriadku? (Alles in Ordnung?)*. V mnohých prípadoch uvedené prístupy vyplývajú zo samotnej ľudskej prirodzenosti, opierajú sa o poznatky z psychológie. Pri popise viacerých stratégií autori uvádzajú reakcie, ohlasy, skúsenosti iných učiteľov a nimi popisované spôsoby praxe.

Vo štvrtej (ako aj ďalších) je napr. popísaná metóda: *Je všetko v poriadku*. Tá je podľa autorov tak jednoduchá ako aj účinná. Spočíva na predpoklade, že žiaci budú oveľa viac ochotnejší správať sa náležite, t.j. disciplinovane, pokiaľ budú presvedčení a budú mať pocit, že sa o nich učiteľ zaujíma. Po priblížení východísk pristupujú autori k popisu postupu, akým danú metódu môžu učitelia vo školskej praxi uplatňovať.

Postup je podľa A. Breaux, T. Whitakera (s. 24-5) jednoduchý: Keď sa bude žiak správať na hodine neadekvátne (napr. vyrušovať, nedávať pozor, hrať sa s mobilom a pod.), nemal by učiteľ na žiaka kričať, ale vyjsť so žiakom pred dvere a opýtať sa ho: „*Je všetko v poriadku?*“ Dôležité je, aby pritom učiteľ a jeho hlas pôsobili a zneli úprimne.

Pravdepodobne sa žiak na učiteľa v tú chvíľu prekvapene pozrie, a vo väčšine prípadov mu na jeho otázku odpovie „*áno, všetko je v poriadku*“. V tomto prípade by mal učiteľ postupovať nasledovne: „*Vieš, pýtam sa ťa len preto, či je všetko v poriadku, pretože si sa pred malou chvíľou správal neadekvátne, a to nie je tvoj spôsob.*“ (Ako uvádzajú autori, možno to nezodpovedá pravde, pretože je dané správanie pre žiaka typické, ale určite rozumiete, čo tým autori zamýšľajú.) „*Preto mi bolo hneď jasné, že ťa musí*

niečo trápiť, lebo inak by si sa takto nesprával. Chcel som ti len povedať, že ak máš nejaké starosti, moje dvere sú ti vždy otvorené, kedykoľvek sa môžeš za mnou zastaviť.“ Po tomto by sa mal učiteľ vrátiť so žiakom do triedy.

Reagoval učiteľ na správanie žiaka primerane? Odpoveď znie: áno. Jasne mu dal najavo, že takého správanie je neakceptovateľné. Zlepší sa správanie žiaka? Podľa autorov **skoro vždy!**

Dôležité pri tejto stratégii je i to, čomu sa učiteľ vyvaroval. Žiaka nenapomenul, aby to nikdy nerobil, učiteľ si nebral správanie osobne, žiakovi sa nevyhrážal a nezhodil ho pred ostatnými žiakmi. Jediné, čo učiteľ spravil bolo, že mu dal jasne najavo, že mu nie je ľahostajný a, že sa o žiaka strachuje.

Faktom je, že žiaci nemôžu vedieť, že sa o nich učiteľ zaujíma, keď im to aj nepovie. Mnohí žiaci automaticky usudzujú, že sú učiteľom „ukradnutí“. To ma za následok: nevhodné, neadekvátne správanie na hodine, negatívny postoj žiakov, neúctu k učiteľovi, apatiu a chýbajúcu motiváciu.

V prípade, že učitelia dokážu svojim žiakom ukázať, že sa o nich zaujímajú, že im nie sú ako sa hovorí „ukradnutí“, odzrkadlí sa to potom podľa autorov, vo vhodnom správaní, pozitívnom prístupe žiakov, v rešpektovaní učiteľa, v záujme a motivácii.

V piatej kapitole s názvom: **Zostaňte v blízkosti! (Bleiben Sie dicht dran!)**, ponúkajú autori učiteľom ďalšiu možnosť ako zamedziť nežiaducemu správaniu sa žiakov. Príliš často a zvyčajne bez toho, aby sme si to ako učitelia uvedomovali, vytvárame medzi sebou a našimi žiakmi fyzickú bariéru v podobe katedry alebo rečníckeho pultu. Každá fyzická bariéra smeruje podľa autora k mentálnej bariére. Keď sa učiteľ fyzicky vzdiali od svojich žiakov, má to negatívny vplyv na disciplínu.

Spôsob ako sa tomu vyvarovať je jednoduchý (Breux, Whitaker, s. 28): Vojdite do triedy, neskryte sa za katedru, alebo rečnícky pult, buďte v blízkosti žiakov a začnite rozprávať. S touto malou zmenou dáte žiakom najavo, že „ste na jednej lodi.“ Rovnako platí, že čím bližšie budete stáť pri žiakovi, o to menšia je pravdepodobnosť, že bude žiak nepozorný.

Mnohé štúdie, ako uvádzajú autori, poukázali, že sa učitelia počas výučby zdržiavajú obvykle na svojich obľúbených miestach, čo je, ale pre vyučovací proces kontraproduktívne. Väčšina disciplinárnych problémov vzniká v kútoch učebne, teda v miestach najviac vzdialených od učiteľa. Odporúčanie je preto podľa autorov jednoduché: Zostaňte v pohybe, pravidelne, funkčne meňte svoju pozíciu počas výučby. Za katedrou by sa mali učitelia zdržiavať len pred a po skončení výučby. Predstavte si, keby niekto položil Vaším žiakom otázku, kde obvykle stojíte na hodine. Mohli by mu žiaci dať jasnú odpoveď? Odpoveď by mala znieť podľa autorov: „Raz je tu, potom tam. Nie je nikdy dlho na jednom mieste.“

Čím bližšie je učiteľ k svojim žiakom, tým pozornejšie žiaci sledujú výučbu, sú disciplinovanejší, a oveľa menej síl musí učiteľ vynaložiť na riešenie disciplinárnych problémov. Platí tu príslovie: „*Keď kocúr nie je doma, myši majú báľ*“.

Ôsma kapitola, a zároveň ôsma stratégia na zlepšenie správania sa žiakov nesie názov: ***Pochvalné listy žiakov pre rodičov! (Frohbriebe an die Eltern!)***.

Väčšina rodičov chce mať pocit, že sú dobrí rodičia. Sú hrdí na svojich „malých anjelikov.“ Preto sa rodičov podľa slov autorov osobne veľmi dotkne, keď niekto poukáže, že ich dieťa nie je také perfektné za aké ho považujú, pretože by druhí ľudia mohli dospieť k názoru, že ani samotní rodičia nie sú takí perfektní, ako si to osobe myslia. Neexistuje nič čo počujú rodičia radšej ako pochvaly na svoje deti. Deti si zase na druhej strane želajú, aby boli ich rodičia a učiteľ na ne hrdí. Ako môžeme tieto poznatky využiť vo výučbe nám autori ukazujú v danej kapitole.

Recept je podľa A. Breaux, a T. Whitakera (s. 37-40) jednoduchý. Učiteľ by mal v každej triede v ktorej učí, a to každý deň poslať rodičom jedného žiaka, ktorý si to zaslúžil pochvalný list. Mnohí učitelia by mali mať niekoľko exemplárov pochvalného listu vždy poruke. Vyplnenie takého listu by učiteľovi potom zabralo veľmi málo času – možno 20 sekúnd – no vplyv by bol obrovský.

Pochvalný list pre rodičov žiakov by mohol mať podľa autorov (s. 38) nasledovné znenie:

Vážený/-á pán/-i _____,

chcel som Vás oznámiť, že som veľmi hrdá na Vášho syna/ Vašu dcéru _____, pretože _____.

Keďže ste na neho / na ňu určite rovnako pyšný -á ako ja, chcel som Vás o tom informovať.

S pozdravom

Učiteľ

Predstavte si, čo by sa stalo, keby učiteľ každý deň poslal pochvalný list na žiaka jeho rodičom. Podľa počtu žiakov by možno každý rodič dostal raz za jeden a pol mesiaca jeden pochvalný list. I v prípade keby rodičia dostali 1 list za dva mesiace, vo väčšine prípadov by to bolo viac pozitívnych správ, koľko dostali rodičia za rok.

Čo týmto spôsobom podľa autorov učitelia dosiahnu? Učitelia dajú rodičom jasne najavo, že patria k tým učiteľom, ktorí sa o svojich žiakoch zaujímajú a všímajú si ich pozitíva. Medzi učiteľom a rodičmi sa zlepšia vzťahy. Takisto keby učiteľ v budúcnosti informoval rodičov o nevhodnom správaní ich dieťaťa, skôr si rodičia učiteľa vypočujú, dajú mu za pravdu.

Desiata kapitola publikácie má názov: **Prenesenie zodpovednosti (Verantwortung übertragen).**

Zodpovedná úloha vyžaduje zodpovedný prístup. Mnohí učitelia to ignorujú a nenájdu si čas preniesť zodpovednosť na plecia svojich žiakov, t.j. zveriť im zodpovedné úlohy. Mať niečo na starosti, znamená niesť za to zodpovednosť. Všetci ľudia nezávisle, či ide o deti alebo dospelých, ktorým sa zverí dôležitá úloha postupne do danej úlohy dozrievajú. Ľudia ktorí nesú zodpovednosť, sa spravidla správajú sociálnejšie ako ľudia ktorí, zodpovednosť nenesú.

Uvedenú skutočnosť by mal učiteľ podľa slov amerických autorov takisto využiť v školskej praxi. Za priebeh vyučovacieho procesu, jeho úspech, za svojich žiakov a pod. je zodpovedný učiteľ. Preniesť zodpovednosť na žiakov neznamená ale, ako upozorňuje A. Breaux a T. Whitaker (s. 43), aby učiteľ preniesol svoje povinnosti na plecia žiakov. Skôr ide o to, aby učiteľ krok po kroku poveril, zadal žiakom dôležité úlohy, za ktoré by boli žiaci zodpovední a tým im prejavil aj dôveru. Najlepšie je začať u žiakov, ktorým je myšlienka zodpovednosti cudzia. Učiteľ im môže zadať úlohy ako napr. pozbierať písomky, pomôcť učiteľovi doniesť pomôcky z kabinetu, presunúť stoličku dozadu a iné. Čím viac zodpovednejších žiakov je v triede, o to menej disciplinárnych problémov sa v nej objavuje.

Ako čitateľa ma veľmi zajala 41. kapitola publikácie s názvom: **Šikovný úhybný manéver (Geschickte Ablenkungsmanöver)**, so stratégiou, s ktorou som mal v roli dieťaťa osobné skúsenosti.

Ako uvádzajú autori, najlepšia stratégia ako dospieť k tomu, aby žiak zmenil svoje správanie spočíva niekedy v tom, že ho musí učiteľ vyviesť z konceptu, t.j. mal by žiaka rozptýliť. To sa učiteľovi najskôr podarí, ak dokáže presmerovať pozornosť žiaka na niečo iné. Rodičia využívajú tento spôsob pri svojich deťoch neustále. Ak dieťa napríklad plače, ak nedostane čo chce, rodičia presmerujú pozornosť dieťaťa na niečo iné. Ide o tzv. „uhýbací manéver“, – stratégiu odpútania pozornosti. Podobne ako v predchádzajúcich stratégiách aj pri tomto spôsobe ho autori uvádzajú na príklade zo školskej praxe. Predstavte si situáciu: Namiesto, aby Tomáš pracoval na zadani, úlohe, ktorú mu učiteľ zadal, rozpráva sa so svojim spolusediacim. Učiteľ si to všimne a okamžite zakročí – použije manéver na rozptýlenie – a to tak, že povie Tomášove meno. Tomáš sa na učiteľa pozrie, s očakávaním že ho učiteľ napomenie. Následne učiteľ povie: Tomáš, prosím pripomeň mi prosím ťa na konci hodiny, že sa ťa chcem niečo opýtať. To je všetko. V prípade, že po hodine sa Tomáš u učiteľa zastaví a pripomenie učiteľovi, že sa ho chcel niečo opýtať, kludne si učiteľ niečo vymyslí, napr.: Bol si včera na futbalovom zápase? Tomáš odpovie: nie. Učiteľ: Aha, tak potom to bol určite tvoj dvojník.

V prípade, ak je učiteľ konfrontovaný s disciplinárnym problémom, je v mnohých prípadoch oveľa výhodnejšie vyviesť žiaka z konceptu odpútáním jeho pozornosti, než postaviť negatívne správanie žiaka do centra pozornosti.

Na záver môžeme konštatovať, že uvedená publikácia je veľmi zaujímavá, aktuálna, podnetná, a to nielen z hľadiska výberu témy, ale aj po obsahovej a štylistickej stránke. V publikácii od Annette Breaux, a Todda Whitakera má čitateľ možnosť stretnúť sa nielen so známymi metódami z literatúry, ktorá je u nás známa z ponuky pedagogického vydavateľstva Portál napr. Kyriacou 1991, Silbermann 1997, Cangelossi 1994 a iné. Bolo by v prospech vyučovania v našich školách, keby si túto publikáciu preštudovali študenti učiteľských smerov, začínajúci, ale i skúsenejší učители a odboroví didaktici. Publikácia je momentálne k dispozícii v americkom originále ako aj v nemeckom preklade, čo nepovažujeme za negatívum, ale naopak za veľkú príležitosť ako zlepšovať svoje jazykové schopnosti, slovnú zásobu a pod. Kniha je písaná veľmi jasne, zrozumiteľne a vecne. Celkovo možno publikáciu pokladať za cennú a inšpiratívnu, lebo obohacuje čitateľov predovšetkým o praktické rady. Pri študovaní publikácie je potrebné mať na mysli, že uvedené rady nie sú 100 % zárukou úspechu, ale len zdrojom inšpirácie. Publikácia je zaraditeľná medzi také, ktoré podporujú behaviorálnu paradigmu prípravy učiteľa, t.j. taká, ktorá pomáha, dáva rady, ukazuje konkrétny spôsob správania sa učiteľa pre zlepšenie správania sa žiakov, čo v konečnom dôsledku prispieva aj ku skvalitneniu výučby.

Imrich Ištvan

Katedra pedagogiky FHPV PU, Prešov